

ANTICKÁ FILOZOFIA ŽIVÁ A INŠPIRUJÚCA

A. S. BOGOMOLOV: Istorija antičnoj filosofii. [História antickej filozofie] MGU, Moskva 1985, 377. s.

Antická filozofia je dávny a stálym predmetom historicko-filozofickej reflexie u nás i v zahraničí. Záujem o ňu sa nielen neznižuje, ale naopak, v posledných desaťročiach sme skôr svedkami stále intenzívnej bádateľskej iniciatívy nových historikov filozofie. Tento stav nie je náhodný. Antické filozofické myslenie ukazuje stále nové a nové roviny a aspekty seba samého, objavujeme v ňom nové črty. Prekvapuje nás, neprestáva byť inšpiratívnym. A to nielen preto, že náš záujem sa presúva na obdobie a postavy, ktoré ešte nedávno neboli v centre našej pozornosti. Pravdepodobne významnejšia bude skutočnosť, že sociálny, ideový, či axiologický posun prebiehajúci a aktualizujúci sa v našej súčasnosti implikuje aj nové prístupy k duchovnej a vôbec kultúrnej minulosti a v jej rámci aj k filozofii antickej. Najvýznamnejší predstaviteľ antického filozofického myslenia znova potvrdzujú svoju genialitu, neprestávajú byť súčasťou nášho modelu videnia okolitého predmetného a sociálneho sveta.

Spomedzi kníh, ktoré vo vyššie uvedenom zmysle zaujali našu pozornosť, nesporne z viacerých dôvodov patrí aj rozsiahla monografia známeho (r. 1983 zosnulého) sovietskeho historika filozofie A. S. Bogomolova *Dejiny antickej filozofie*.

Pre mnohých je možno prekvapivým, že v spojitosti s vedeckou prácou a historicko-filozofickými záuj-

mami A. S. Bogomolova stretávame sa s rozsiahlou analytickou prácou venovanou najstaršiemu obdobiu európskeho filozofického myslenia. Avšak všetci, ktorí mali možnosť sledovať formovanie vedeckého záujmu Bogomolova, vedia, že zrod, formovanie a horizonty starovekého myslenia, vývin a rozvoj, ale i úpadok duchovnej kultúry na juhu nášho kontinentu a v Prednej Ázii boli Bogomolovovým stálym predmetom usilovného štúdia a neustupujúceho záujmu. Svedčia o tom viaceré štúdiá venované tomuto obdobiu a problematike. Spomedzi významnejších spomeňme aspoň *Dialektický logos — konštituovanie antickej dialektiky* (1982), v ktorej sleduje proces formovania a uplatňovania dialektického videnia a rozmyšľania antických Grékov. Na XVII. svetový filozofický kongres pripravil A. S. Bogomolov štúdiu „Byť“ a „mať“ — helenizmus a súčasnosť [publikovanú posmrtné v časopise *Voprosy filosofii* 1984, č. 6.] Najmä tu je zreteľná snaha autora uplatniť v historicko-filozofických výskumoch požiadavku ich ozmyslenia väzbou k dnešku, k súčasnosti, vzťahom k našim dnešným problémom. „Minulosť“ a „prítomnosť“ sú korelatívne kategórie, „späť“ sa nepozerala stále rovnako, ale pod neustálym vplyvom súčasných procesov. Ako sa píše v krátkom nekrológu „dejiny filozofie A. S. Bogomolov vždy spájal so súčasnými svetonázorovými problémami, s aktuálnymi úlohami

ideologického zápasu, s tvorivým rozvojom marxisticko-leninskej filozofie“ (1, s. 191). Na konci vyššie uvedenej štúdie A. S. Bogomolov formuje vlastné krédo svojho historicko-filozofického záujmu v podobe imperatívnu takto: „Nemôžeme zabúdať ani na úlohu, ktorú pred nás kladú dejiny filozofie: uprednostňovaním ‚byť‘ pred ‚mať‘ a to, čo je neodcudziteľné, mne vlastné pred tým, čo je mi cudzie, čoho môžem byť zbavený, nezávisle na tom, akú formu nadobúda; svedčí to o nemožnosti zbaviť človeka jeho ľudského ‚bytia‘ — jednoducho povedané, ľudskosti a predurčenia k ‚sebadispozícii‘. Takýto humanistický pátos je aj v našej súčasnosti stále prítomný ako súčasť najlepších tradícií antického filozofického myslenia.“

Rozhodnutie venovať sa štúdiu filozofie dávneho antického veku stavia bádateľa pred mnohé a nemalé problémy. Predovšetkým jazyková bariéra, pre mnohých neprekonaná a neprekonateľná, neumožňuje preniknúť až do najhlbších rovín myslenia jednotlivých autorov tejto doby. Preto sa tak často opakujú interpretácie textov založené na autoritatívnych autorizovaných prekladoch. Bogomolov prekonal túto bariéru, naučil sa starogréčtinu, ktorou je napísaná väčšia časť prác dodnes zachovaného odkazu z pokladnice starogréckeho filozofického myslenia. Svedčia o tom viaceré nové, Bogomolovom zdôvodnené interpretácie významných termínov. Pojmové upresnenia umožňujú autorovi dostať sa do pred ním neobjavených významových rovín.

Vydavateľ [Moskovská štátna univerzita] charakterizuje Bogomolovovu monografickú prácu ako analýzu základných smerov ranogréckej a helénsko-rímskej filozofie. Zdôrazňuje, že kniha je bohato ilustrovaná historickým a biografickým materiálom,

oboznamuje čitateľa so zdrojmi súčasného vedenia o filozofii staroveku, a to s doxografickými dôkazmi, fragmentmi, spismi, dielami umeleckej literatúry a podobne. Autor zohľadňuje vedecké výskumy posledných desaťročí (a tých je vpravde neúrekom), skúma niektoré doteraz neriešené otázky historicko-filozofickej vedy, uplatňuje a zdôvodňuje netradičnú periodizáciu dejín antickej filozofie sú napísané z pozícií dialekticko-poukazať na úlohu predovšetkým materialistickej filozofickej tradície.

Bogomolovove *Dejiny antickej filozofie* sú napísané z pozícií dialektickohistorického materializmu, nie sú púhou faktografiou, deskripciou bez hodnotenia a zhodnotenia miesta a významu toho-ktorého filozofa či filozofickej školy. Autor sa usiluje zaradiť vývin filozofického myslenia do celkového materiálneho a duchovného procesu formovania a neskôr postupného zániku otrokárskej spoločnosti, hľadať jej miesto a význam, ako aj obsahovú náplň v celom systéme spôsobov osvojovania si materiálneho a sociálneho sveta človekom. *Filozofiu* Bogomolov traktuje ako *teoretické* osvojovanie sveta, ktorá vystupujúca ako „teoretický svetonázor“, stala sa celostným pohľadom človeka na svet a jeho miesto v ňom. Bogomolov zdôrazňuje, že dejiny filozofie nepredstavujú rovnú a hladkú cestu, po ktorej sa dôstojne, pomaly a nevšímajúc si okolie prechádzajú sivobradí starci. Naopak, je to skôr „bitevné pole, na ktorom sa stretávajú učenci, prúdy a školy; ... Filozofia ako teoretický svetonázor nemôže chápať svoj predmet — prírodný a sociálny svet, extenzívne, v kvantitatívnom rozmere... Filozofii ostáva len jediná cesta: pochopiť svet nie „do šírky“, ale do hĺbky“, nie v mnohotvárnosti jeho javov, ale v jednote jeho podstaty“ (s. 4—5). Bogomolov tak formuluje

svoje bádateľské krédo pre spracovanie syntetických dejín antickej filozofie.

Z metodologického hľadiska Bogomolov zdôrazňuje potrebu nazerať na vývin filozofického myslenia ako na *proces* úporného hľadania pravdy, ktorý nie je imúnny proti omylom a chybám. Súčasne pripomína, že postupom, plynutím času mení sa aj subjekt, mnohovrstvové podmienky života ľudí a spoločenských celkov. Filozofická reflexia preto — aj keď nie úplne „zrkadlovo“, musí zohľadňovať stav rozvoja spoločenskej skutočnosti, a to v jeho materiálnych, duchovných dimenziách. Preto sa periodizácia vývinu filozofie (a pre dejiny filozofie je to fundamentálny problém) nemôže zaoberať bez zohľadnenie spoločensko-ekonomickej etapizácie tak, ako ju poznáme z historickomaterialistického chápania. Filozofia, povedané Hegelom, je „myslením svojej epochy“, pričom zohľadniť tu musíme vzájomnosť vzťahu filozofickej reflexie doby a jestvujúcich pomerov, v ktorých sa spoločnosť nachádza, aká je aktuálna či potenciálna dynamika jej existencie. To všetko, uzatvára A. S. Bogomolov, znamená uplatniť materialistickú dialektiku ako metódu dejín filozofie. Inak povedané, znamená to pristupovať k dejinnofilozofickej problematike a) v jej objektívnej determinácii rozvojom celej kultúry, b) v jej vnútornej protirečivosti, ktorá je zdrojom sebarozvoja filozofie, c) v jej podstatnom transformovaní, v tvorivom pohybe (pozri s. 7). Znamená to tiež, nie však oddelene a akosi „popri inom“ uplatňovať princípy historizmu a stranickosti, ktoré platia pre akýkoľvek tvorivý čin v dejinách filozofického myslenia práve tak ako v ich marxistickej historicko-filozofickej reflexii.

V Bogomolových *Dejinách an-*

tickej filozofie je analyzované pomerne dlhé obdobie vývinu filozofického myslenia: od konca 7. stor. pred n. l. do prvej tretiny 6. storočia nášho letopočtu. Ide teda o takmer také obdobie, ako uplynulo od doby, ktorou Bogomolov končí svoju reflexiu, až po súčasné dni. Autor periodizuje hlavné etapy filozofického myslenia paralelne s tromi hlavnými štádiami, ako sa nazdáva, vývin otrokárskej spoločnosti na európskom kontinente. Začína obdobím vzniku a formovania ranogréckej filozofie. Zaraďuje sem predfilozofické formy vedomia, iónsku filozofiu (Milétania a Herakleitos), italskú filozofickú líniu (Pytagoras a jeho škola, Xenofan z Kolofónu, Eleatská škola — Parmenides, Melios), „fyziológov“ 5. stor. pred n. l., tzn. pluralizmus (Empedokles, začiatky aténskej filozofie, Anagoras). Toto obdobie ukončuje analýzou „filozofických sporov“ druhej polovice 5. stor. pred n. l., filozofiou sofistov, Sokrata a tzv. sokratovskej školy. Obdobie formovania gréckej filozofickej tradície začína autor rozvojom gréckych mestských štátov, polis, nástupom klasického otrokárskeho systému a je charakterizované politickými zápasmi demokracie s aristokraciou. Táto etapa vývinu gréckej filozofie sa končí obdobím peloponézskych vojen, ktoré reprezentuje významný prelom v gréckej spoločnosti — kultúre. V tejto časti Bogomolovovej práce môže čitateľ nájsť nie celkom obvyklé a zaužívané interpretácie najmä (v istom zmysle) „kritického“ obdobia vo vývoji gréckej filozofie — sofistov, Sokrata a tzv. sokratovských škôl, pričom najmä posokratovským školám venuje autor pomerne značnú pozornosť. V tradične podanom výklade gréckej antickej filozofie týmto školám zvyčajne nepatrilo popredné miesto, pravdou bolo skôr ich nedocenenie.

Do druhého obdobia vývinu rano-gréckeho myslenia zaraďuje A. S. Bogomolov jeho skutočne veľké postavy. Atomistov na čele s Demokritom, ďalej Platona a Aristotela. Aj keď ide o časovo najkratšie obdobie ani nie celého 4. stor. pred n. l., predsa ide o radikálny zdvih úrovne myslenia, jeho už zjavne syntetický charakter, integritu a hĺbku. Historicky vzaté, ide o prelomové obdobie vo vývine a formovaní gréckej civilizácie, keď sa ruší štruktúra mestských štátov, polis prestávajú hrať predchádzajúcu úlohu v organizácii spoločenského života. Grécko je na prechode k svetovej veľmoci pod vplyvom Aristotelovho žiaka Alexandra Veľkého a jeho imperiálnych ambícií, usiluje o podrobenie si celého vtedy známeho kultúrneho sveta. Grécka filozofia sa stala „klasickou“. Vznikajú vyspelé zrelé systémy antickej materializmu a idealizmu, reprezentované konštitutívami sa demokritovskou a platonovskou úniou, vzniká však aj kolosálny systém, veľkolepá Aristotelova syntéza. Práve Aristotelovo syntetické završenie je nesporne reprezentatívnou ukážkou filozofického génia dávnych Grékov.

Tretiu časť Bogomolovovej *Histórie antickej filozofie* naplňa analýza smerov tzv. helénsko-rímskej filozofie. Časovo sa jedná o obdobie najdlhšie — 3. stor. pred n. l. až 6. stor. n. l. Prebiehajú procesy postupného doznievania klasického modelu gréckej civilizácie, prehľbujú sa rozpory antickej otrokárskemu systému a postupne dochádza k jeho destabilizácii. Bogomolov sem — už v súlade s tradičnou periodizáciou a chápaním, zaraďuje Epikura a epikurejstvo, stoicizmus a skepticizmus, ale aj smery predstavujúce v istom zmysle úpadok (ak ich porovnáme s predchádzajúcim vývinom) grécko-rímskej filozofie. Svoje analytické skúmania venuje autor filozofickému ek-

lekticizmu, nábožensko-filozofickému synkretizmu, judaizmu a neoplatonizmu. Nimi je završená panoráma smerov, škôl a predstaviteľov ojedinelého fenoménu v dejinách ľudskej duchovnej kultúry — grécko-rímskej antickej filozofie.

A. S. Bogomolov si bol vedomý toho, že rozmnožovať počet monografických prác venovaných antickej filozofii — jej analýze, nemá nejaký osobitný zmysel. Preto sa usiloval nielen zohľadniť doterajšie výsledky historicko-filozofickej reflexie antickej filozofie, ale v určitom zmysle aj prekročiť zaužívané stereotypy a opakujúce sa interpretácie. Predovšetkým sa opiera o pôvodnú literatúru v miere, ktorú umožňujú zachované, či už kompletne diela, alebo zlomky stárovekých mysliteľov. Sám sa práve z tohto dôvodu, ako sme už uviedli vyššie, usiluje o dostatočne zvládnutie starogréčtiny, čo sa mu aj nesporne darí. Pokúša sa prekonať tradičné problémy spojené (najmä vo vzťahu k antickej filozofii) s javom, ktorý môžeme kvalifikovať ako „filozoficko-filologický paralelizmus“. Jeho dôsledkom je častokrát nepresná interpretácia ako výraz neadekvátnych prekladateľských postupov.

A. S. Bogomolov si bol vedomý viacerých ťažkostí spojených s vyčerpávajúcou analýzou antickej filozofie. Týmto otázkam je venovaná osobitná štúdia *Niektoré problémy dejín antickej filozofie* (2, s. 47—57); ktorá vyšla až po jeho náhlejši smrti a obsahuje fragmenty z nami recenzovanej práce. Dotýkajú sa hodnotenia jednotlivých etáp, t. j. posudzovania vzájomného vzťahu jednotlivých častí jednotného procesu vývinu filozofického myslenia, zaradenia jednotlivých postáv do tohto procesu. imanentných vývinových faktorov i povahy a intenzity vplyvu nielen sociálnej reality, ale aj jestvujúceho „vedeckého“ obrazu sveta na formovanie filozofic-

kého myslenia. Autor *Histórie antickej filozofie* si bol nielen vedomý ťažkosťí spojených s historicko-filozofickou reflexiou antickej filozofickej tradície, ale ich aj úspešne prekona. Preto túto Bogomolovovu úspeš-

nú monografickú prácu odporúčame slovenskému čitateľovi, ktorý sa zaujíma o filozofický vývin, ktorý v mnohom anticipuje moderné videnie sveta.

František Mihina

LITERATÚRA

1. Filozofskije nauki 1983, č. 3.
2. Filozofskije nauki 1984, č. 5.

„NOVÍ FILOZOFI“ VO SVETLE MARXISTICKO-LENINSKEJ KRITIKY

I. M. KUTASOVA: Antifilosofija „novej filozofie“ [Antifilozofia „novej filozofie“] Politizdat. Moskva 1984, 143 s.

Po existencializme a štrukturalizme, ktoré ešte v šesťdesiatych rokoch vládli nielen vo francúzskom buržoáznom myslení, ale dominovali medzi smermi a prúdmi súčasnej buržoáznej filozofie vôbec, prichádza v druhej polovici sedemdesiatych rokov akási nová vlna. V súvislosti so zmenami v duchovnom živote francúzskej spoločnosti sa táto nová intelektuálna vlna, nazývajúca sa príznačne prídavným menom „noví“ (patria sem „noví filozofi“, ale aj „noví ekonomici“, „noví právi“, „noví romantici“) usiluje o radikálne zmeny nielen v politike, ekonomike, ale aj v spôsobe myslenia a náhľadu človeka na svet a jeho miesto v ňom.

Kniha I. M. Kutasovej, ktorá nedávno vyšla v Sovietskom zväze, predstavuje prvú komplexnejšiu marxistickú prácu, venovanú analýze a kritike názorov predstaviteľov „novej filozofie“ (B. H. Lévy, J. M. Benoist A. Glucksmann, J. P. Dollé, Ch. Jambet, G. Lardreau, a i.). Cieľom práce je odhaliť nielen sociálne a ideové zdroje a motívy postojov a názorov „nových filozofov“, ale tiež

ich vyhotorenú antimarxistickú a antikomunistickú pozíciu, ktorou chcú prispieť k inovácii arzenálu prostriedkov súčasnej buržoáznej ideológie a propagandy v boji proti marxizmu-leninizmu a socializmu.

Práca je rozdelená do troch častí, otvárajúcich tri problémové okruhy: pojem revolúcie, obraz človeka, chápanie filozofie. Cez takto nastolenú tému sa autorka snaží o prienik do myslenia a postojov predstaviteľov „novej filozofie“. Robí to na pozadí ich konfrontácie s filozofickým odkazom tých predchodcov, z ktorých mohli „noví filozofi“ priamo alebo nepriamo ideovo čerpať, na ktorých pozitívne či negatívne reagovali resp. sa nimi nechali ideovo-politicky inšpirovať. Tento prístup, hoci v mnohom len tézovitý a ilustratívny, možno považovať za klad práce, pretože prispieva k jej jasnosti a prehľadnosti a podporuje jej základný cieľ.

V prvej časti sa autorka sústreďuje na kritiku idealisticko-voluntaristického chápania revolúcie, ktorého dominantnými znakmi podľa „nových filozofov“ sú želanie a akt vie-